

virtuosus suscitavit. Unde et ipsi beati Apostoli, qui tot miraculis confirmati, tot sermonibus eruditi, atrocitatem tamen Dominice passionis exuperant, et veritatem resurrectionis ejus non sine hesitatione susceperant, tantum de ascensione Domini profecerunt, ut quidquid illis prius intulerat metum, vereretur in gaudium.

Pluribus exemplis idipsum confirmat S. Paulus toto cap. xi ad Hebr., ubi ostendit quanta prisci patres passi sint, quamque heroica virtutum opera peregerint per fidem et spem eximiam qua pollebant, ac tandem concludens vers. 33, ait: «Sancti per fidem (et spem) vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt reprobationes, obtulerunt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, etc. Lapidati sunt; seci sunt, in occasione gladii mortui sunt: circumierunt in melosis, in pelibus caprinis, egerunt angustias, afflicti, quibus dignus non erat mundus.»

27. TIMOR DOMINI FONS VITAE, UT DECLINET (Syrus, *tis qui declinat*) A RUINA MORTIS. — Septuaginta, *praeceptum Domini fons vitae: facit autem declinare de laqueo mortis*; Symmachus et Theodotus, *a scandalo mortis*; Timor Domini enim consistit in observatione praeceptorum divinorum, quae est via ad vitam, iuxta illud Christi: «Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.» *Math. xix, 17.* Senus planus et clarus est, *g. d.* Timor Domini est quasi fons perennis scaturiens vitam gratiae et virtutum in hoc saeculo, ac immortalitatis et gloriae in futuro: quo fit ut declinet «a laqueis mortis,» *puta laqueis diaboli, ut vertit Vatablus, quibus ille captus mulctat morte peccati, ac deinde morte secunda et aeterna in gehenna.* Vide S. Augustinum in *Psal. xviii*, et *serm. 214 De Tempore*. Hic versus coincidit cum vers. 15 cap. xiii, et vers. 11, cap. x; quare hic plura non addam.

Secundo, noster Salazar acute et apposite sic exponit: «Timor Domini fons vitae,» id est timor Domini ad instar fontis jugis esse debet, ut nullo tempore intermittatur aut deficiat, sed semper distinctus suos immitat et influat in animam viri fidelis, ad declinandam a laqueis, vel a scandalo mortis: quia si quando fluxus hic timoris intermittitur, illico diabolus et caro suggerent ipsi tentationes, quibus inducitur ad peccatum mortale, nisi lorica timoris Dei obarmatus iis resistat. Unde orat *Psaltes, Psal. cxviii*: «Confige timore tuo carnes meas; a iudicis enim tuis timui.» Ad idem ex S. Gregorio, *V Moral. xii*, fideles imitari columbas, quae iuxta aquas et fontes degere solent, ut in iis umbram accipitris vel milvii videntes, illico avolent, ne in eorum unguis et necem incurrant. Simili enim modo fideles in timore et lege Dei velut in fonte intuentis non modo peccata, gehennam et diabolum, sed etiam eorum umbras, illico aufugiant, ac timori Dei, ipsique Deo se arctius astringunt.

28. IN MULTITUDINE POPULI DIGNITAS REGIS: ET IN

PAUCITATE PLEBIS IGNOMINIA PRINCIPIS. — Hebraeus in *consumptione populi contritio principis* (1); Vatablus, *attritio imperii*; Septuaginta, in *defectu* (Symmachus, in *raritate*) *populi contritio principis*; Tigurina, in *multitudine populi magnificentia regis est: ubi vero nullus est populus, formati principes*. Hebraeus enim *הדרת הדרת* *hadrat* est dignitas, decor, ornatus, magnificentia.

Sensus ergo clarus est, *g. d.* «In multitudine populi,» vel, ut ex Hebraeo vertas, in *multiplicari populum*, hoc est, cum populus multiplicatur tum numero, tum probitate, virtute, obsequio, tum opibus et censu, tum sapientia, industria, robore et fortitudine, multiplicatur pariter, augetur et crescit rex, tum numero subditorum, tum opinione virtutis: ex populo enim aestimant regem: qualis enim rex, talis populus est; et

Regis ad exemplum totus compositur orbis:

tum divitibus: populus enim dives suis tributis et donis ditat regem; tum sapientia et robore: populi enim sapientia, iuxta illud cap. xi, 14: «Ubi non est gubernator, populus corrueat; salus autem, ubi multa consilia.» Rursum populus robustus robustum facit principem, quia in bellis eum tuetur et propugnat etiam cum vite periculo. Quare vere Symmachus, *epist. 34, lib. x*: «Amari, ait, coli, diligi majus imperio est.» *Et Poeta:*

Non cives tantum princeps, sed nutrit et basias:
Alterius factum caea lupa cana ferit.

Ex adverso cum deficit populus tum numero, tum virtute, tum censu, tum sapientia et robore, deficit iisdem pariter et princeps: opes enim et bona principis sita sunt in opibus et bonis populi. Quare signum est principem vel esse imprudentem, vel avarum, vel improbum, cum populus deficit. Princeps enim bonus sua sapientia, clementia, politia, industria, allicit ad se suumque regnum advenas et externos undequaque: malus autem et tyrannus, suos tributus et oneribus gravans, eos dispergit et fugat, ut alias querant terras, ubi maiorem nacti principem melius tractentur. Princeps enim bonus non suum, sed populi commodum quaerit: imo populi commodum suum aestimat, ut revera est; tyrannus autem suum, non populi commodum spectat, unde populum exspilat, aggravat, opprimit; vel fraudat et suffuratur quidquid potest, vel etiam rebellat, eique pernicem machinatur. Unde Septuaginta vertunt, in *defectu populi contritio, vel*

(1) Rosenmullerus, *terror maciei, tenuitatis, id est, qui extenuationem regi affert.* Sed vocat *princeps* quoque significationem inesse, certum est, tum quia veteres omnes eam hinc expriment; tum quia, ut scribit omnes, *הדרת* nomen proprium est conditoris regni Deo nascenti.

princeps. Nam, ut recte ait B. Petrus Chrysologus, *serm. 173*: «Sicut honor capitis ad membra pertendit, ita membrorum pondus ad dolorem capitis, ad capitis pertendit injuriam.»

Hinc Deus, utpote Rex regum et Dominus dominantium, suam magnificentiam ostendit in multitudine innumerabili SS. Angelorum, Beatorum, stellarum et creatorum omnium sibi servientium. Unde Daniel eam conspicit, cap. vii: «Millia, ait, militum ministrabant ei, et decies millies viginti millia assistebant ei.» Et Christi regnum magnificentia ita describit *Psaltes, Psal. ii*: «Postula a me, et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre.» Et *Psal. lxxi, 8*: «Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.»

Hinc Salomon typus Christi mire fuit magnificus in numero, opibus et fortitudine militum et famulorum, adeo ut ex solo eorum visu obstupuerit regina Saba, *III Reg. x*. Sic de Cyro scribit Xenophon, *lib. VIII Cyropaeicae, cap. xlii*: «Erat ea hominum erga ipsum affectio, ut natio quaevis detrimentum se accipere duceret, si non Cyro mitteret quidquid ipsius egregium in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte periretetur. Iisdem quaevis urbs, quisvis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si rem Cyro gratam praestitisset. Nam et accipiebatur a singulis Cyrus ea, quorum copiam illi qui dabant, haberent; et vicissim eis largiebatur, quibus eos destitui animadvertere.»

Ex adverso tyranni efficiunt, imo affectant subditorum inopiam, impotentiam, paucitatem, ne contra se exurgere et rebellare audeant: uti legitur de Dionysio ceterisque Siciliae tyrannis. Idem videre est hodie in Turca, de quo hoc vulgo tritum est: Quocumque pedem inferit Turca, eodem mox sequitur desolatio et vastitas terrarum et incolarum. Causam dat Aristoteles, *lib. V Polit. cap. x*: «Custodia, ait, regi a civibus suis est; tyranno autem a peregrinis: populo suo in nulla parte confidit. Itaque arma civibus suis adimere, ac multitudinem populi concutere, ac ex urbe pellere, et vacuum habitatoribus civitatem reddere, proprium tyrannidis est: vexare item nobilitatem, clam evertere et palam, et in exilium mittere, tanquam adversarios et machinatores contra potentiam suam. Unde Periandri consilium Thrasibulo datum supereminentes spicas decerpere, tanquam oportuum fuerit eminentiores civium de medio tollere. Haec omnia principia sunt mutatorum.» Vide eundem, *cap. xi*, ubi docet tyrannum, ut tyrannidem suam confirmet, primo, subditis adimere animum; secundo, cives inter se discordes efficere; tertio, omnem potentiam, opes, vires eis accidere.

Symbolum huius rei est physeter pisciculus qui balenam preit, ducit et regit: preterat enim vada et pericula. Sicut enim physeteris deus est

magnitudo balenae, sic regis decus est magnitudo populi, de quo Poeta:

Hoc balenae suo tunc est ductore per undas:
Principis et sui felix plebs vigilante suo.

Nam, ut ait Comicus:

Civium labore fit res gloriosa principum:
Deleucus pastoris est, si non habet pecus bene:
Nemo amicus, nemo vilis est ingrato principi:
Pompae est sibi divosque postulo princeps bonus:
Omnium securitati providens speravit suam.

Denique Deus pios humilesque reges donat multitudine populi, imo et superbos mulctat paucitate ejusdem, ut patet in Davide. Unde in *Jure Canonico I, Quest. IV, cap. xi Ecclesia*, ex S. Gregorio, vel, ut prisci codices habent, S. Augustino, dicitur: «Aliquando pro meritis Praetorum depravatur et damnatur vita subditorum, ut Praetulis suis subditi faventes ad malum cum eis simul corruant, sicut filii Israel diu portantes (tolerantes) peccata sacerdotum, tandem cum eis occiderunt in manus hostium. Item David populum numeravit, *II Reg. ult.*, quo peccato gladius Domini desecavit in populum. Sed in lata (ampla, multa) gente gloria regis est, in diminutione plebis contritio principis. Qui ergo de numerositate suae gentis superbit, iure in ejus diminutione punitus est.»

Intellige haec de multitudine rebus instructa, composita et ordinata: haec enim decus et robur affert regi: si enim incompressa sit et inordinata, potius regem dedecorabit et infirmabit, adeo ut a paucis strenuis in acie recte dispositis sternatur et profugatur. Exemplum sit Xerxes, qui mare classibus sternens, terram copiis, imo Hellesponto juncto, Athoque monte perrosso, maria pedibus peragrans, et classibus montes, ait Cicero, *lib. II De Finibus*, ducentis in aciem vicies mille Persas, ad Thermopylas a trecentis Laedemoniis duce Leonida fusus caesusque est; idque futurum Demaratus ipsi praedixerat, quem sic ad Xerxem sapienter loquentem inducit Seneca, *lib. VI De Benefic. cap. xxxi*: «Demaratus solus dixit ipsam illam, qua sibi placeret, multitudinem indignatam et gravem, metuentiam esse ducenti; non enim vires, sed pondus habere; immodios nunquam regi posse, nec diu durare quidquid regi non potest. In primo, inquit, statim monte Laconibus objecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium millia trecenti morabuntur, haerebunt in vestigio fixi, et commissas sibi angustias tuebuntur et corporibus obruent. Tot illos Asia non movet loco. Tantis minas belli et pene totius generis humani ruinas impetum paucissimi sustinebunt.» Et inferius: «Verum est quod dicunt, majorem belli apparatus esse, quam qui recipi ab his regionibus possit, quae oppugnare constent; sed haec res contra nos est. Ob hoc

«*Spem te Graeca vincet, quia non capit. Uti toto non potes. Preterea que una rebus salus est, occurrere ad primos rerum impetus, et inclinatis spon ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia. Multo ante vinceris, quam victum esse sentias. Ceterum non est, quod exercitum tuum ab hoc sustineri potes non posse, quia numerus ejus duce quoque ignotus est. Nihil tam magnam est quod perire non possit, cui nascitur in perniciem, ut alia quiescant, ex ipsa magnitudine causa. Acciderunt quae demaratus praedixit: divina atque humana impellentem, et mutantem quidquid obstitit, trecenti stare jussurunt: strabusque per totam Graeciam passim Terxes, intellexit quantum ab exercitu turba dislaret.*»

29. QUI PATIENS EST, MULTA GUBERNATUR PRUDENTIA; QUI AUTEM IMPATIENS EST, EXALTAT STULTITIAM SUAM. — id est stultitiam prodit et exercit altis vobis, clamoribus, jactatione manuum et brachiorum. Hebraice, *longus naribus* (id est longanimitas et tardus ad iram, ut superius dixi), *multus intelligentia*; at *brevis spiritu exaltans stultitiam suam*; Chaldaeus, *qui longanimitas est, multa prudentia est*; et *qui praecipit est in spiritu suo, multiplicat stultitiam*; Septuaginta, *μακροθυμος*, id est longanimitas vir, *multus in prudentia*; *επιθυμιος*, id est impatiens vel pusillanimitas, *valde imprudens*; Complutenses, *ad impatiens fortis* (legant enim *επιθυμιος*, id est fortis, pro *επιθυμιος*, id est fortiter, valide, valde) *stultus*; Syrus, *iracundus autem valde est stultus*, quia sua pusillanimitate et tristitia malum suum non tenet, sed auget, duplicat et triplicat. B. Antiochus, *lib. 24*, legit: «*Longanimitas vir multae est prudentia; pusillanimitas autem fortis est stultitia*»; S. Hieronymus, in cap. *1. Galat.*: «*Pusillanimitas vehementer insipientis; qui vero patiens est et univocum sustentat, vir sapiens. Longanimitas enim sunt magnanimitas, ideoque prudentes, patientes et tardi ad iram; pusillanimitas autem sunt parvianimi, ideoque imprudentes, impatientes et celeres ad choleram, ut patet in pueris et faminis. Hinc hebraice vocantur *breves spiritu*, id est animo exili, ardo est angusto, qui nihil ferre potest, sed statim exilit proilitque in iram. Qua de re pulchre Aristoteles, *lib. VII Ethic.* cap. vi: «*Ira, ait, aliqua ex parte, sed non perfecte rationem audire videtur, sperinde ac veloces ministri, qui quidem antequam totum id audierint quod dicitur, excurrunt; et gaudent in agendo oberrant. Canes etiam antequam considerent si sit amicus, si tantum pulsaverit osium, istrant: sic et ira propter caliditatem celeritatemque naturae, audita quidem ratione, non praecipit ante auditum, ad ipsam properat ultionem.*» Quocirca B. Hugo Lincolnensis *Episcopus*: «*In omnibus, ait, exhibeamus nos sicut dei ministros, uti monet S. Paulus, II Corinth. vi, 4. Multa vero patientia in eo lucretur si multa contraria sive adversa, in multa lenitate superferat longanimitas multa. Patientia enim sine**

longanimitate, non multa, sed curta erit: absque lenitate vera prorsus nulla erit.» Ita habet ejus Vita. Vide Cassianum, *Collat. XVI, cap. xxvii, et Collat. XVIII, cap. xii.*

Audi S. Ephrem, tract. *De Vitis et Vitis*; «*Vir longanimitas multa prudentia gubernatur. Quid vero eo prestantius? Longanimitas enim semper in gaudio, atque laetitia et exultatione versatur, spem in Domino delixam habet, et ab omni iracundia alienus. Omnia enim longanimitas sustinet, non facile ad iram conatitur, neque ad contumelias convertitur, non facile verbis movetur inanibus. Si afficiatur injuria, non moleste fert. Sibi adversantibus non resistit. In re quacumque firmus constansque permanet. Nullis imposturis fallitur. Non facile ad iracundiam provocatur. In adversis gaudet. Delectatur omni opere bono. Invidiosus aequo ac lubenti animo perfert. Jussus non repugnat, objurgatus non dolet. In longanimitate seipsum semper exercet.*»

Porro, prudentia patientis et imprudentia impatiens, primo, ostendunt sese in eo, quod patientes ostendat se dominum ire, impatiens ejusdem servum; patiens ergo dominatur sibi suisque affectibus, ideoque in iugi pace et tranquillitate consistit; impatiens vero passionibus agitatur continuus, ideoque in perpetuo animi tumultu et perturbatione degit. Unde Abbas Benjamin apud Palladium in *Lausaca*, hydrope gravi cruciatus, condoleantibus sociis placide ait: «*Orate ne interior me homo sit hydropticus. Hoc enim corpus neque, cum bene se habuit, mihi profuit; neque, cum male, me laesit.*» Praefere S. Gregorius, *lib. V Moral.* cap. xxx: «*Si ergo ira, ait, quietem mentis subtrahit, suam Sancto Spiritui habitationem claudit, cujus recessione animus vacuum ad apertam mox insaniam ducitur, et usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamentum dissipatur.*» El post pauca: «*In quo itaque iste ab arreptis longe est, qui actionis suae conscius non est? Unde plerumque fit ut usque ad manus ira proliat; et quo ratio longius recedit, audacior exurgat, neque ipsum animus retinere non valeat, quia factus est potestatis alienae, et eo furor membra foris in icibus exercet, quo intus ipsam membrorum dominam mentem captivam tenet.*»

Secundo, patiens tacendo et patiendo dominatur non tantum ire suae, sed et alienae, impatiens utrique servit et manipatur. Sic S. Vincentius in equuleo Daciano tyranno insultans: «*Insurge, ait, in me, et toto malignitatis spiritu debachare; videbis me Dei virtute plus posse quam possis ipse qui torques.*» Dixit et fecit, advo ut Dacianum furens exclamarit: «*Victi sumus.*» Sic et S. Laurentius insultans Valeriano: «*Inlefit, ait, has epulas ego semper optavi; ista flamma mihi refrigerium praestat.*»

Tertio, patiens patiente saepe convertit impatiens, cumque sua patientia facit patientem;

Impatiens vero sua impatientia alias patientem facit impatientem. Impatiens ergo est quasi febricitans, patiens est quasi medicus qui febrim impatientie sanat, et impatientem patientiae mentique restituit. Audi B. Petrum Chrysologum, *sermone 38*: «*Nonne quoties miserum hominem cholera inflammaverit incendium, et dominante febre vesanus reddiderit egrotantem, turbatur sensus, mens deprimit, feritas accedit, recedit humanitas, et ne multis, moriente homine, furor vivit? Hinc est quod frendet dentibus, parentes laniat, scindit proximos, caedit pugno, morsu agit atque afficit obsequentes; tunc medicus ad virtutis laudem, ad artis gloriam, ad famam cumulum armatur; patientia tolerantiam sumit, injurias despicit, morsu sustinet, fert labores, et non leves poenae patitur, ut a poena liberet laborantem; fovet oleo, insilit curis, erogat medicinam, certus quod mercedem honoris obsequis repenset egrotus, dum receperit sanitatem. Rogo quae major phrenesis, quae gravior vis furoris, quae var dementia sancti hominis percutere maxillam, mansueti fratris faciem verberare, placidi vultus gratiam tristi livore perfundere? Undare hominem solo quo tegitur vestimento? et ob vilem praedam nil Deo, nil homini, nil naturae relinquere, nil pudori? angariare hominem suis actibus occupatum? et alienam penam suam solatium computare? Ergo fratres, si talia perpetrantes gravissima phrenesi laborare cognovimus, obediamus Christo, et furentum fratrum morsu, verbera, onera tota pietatis virtute portemus, ut et fratres nostros liberemus a poena, et nos eternum patientiae premium consequamur.*» Vido quo de patiente et patientia fuisse dixi *Exodi 1*. Ita S. Gregorius Magnus Mauricio Imperatori, ejusque filiis se persequentibus dicebat: «*Quoniam ego peccator sum, vos tanto magis (ut opinor) Deum vobis conciliatis, quanto magis me illi ignaviter servientem affligitis.*» Sic tandem quem armis non poterat, patientia vicit; ita habet ejus Vita, libro IV, cap. xvii. Nimirum:

Nobile vincendi genus est patientia: vincit,
Qui patitur; si vis vincere, discite pati.

Quarto, quia patienti patiente acquirit perfectam patientiam. Patientia autem opus perfectum habet, » *Jacob. 1, 4*. Vide ibi dicta. Unde S. Ignatius, fundator Societatis Jesu, rogatus quemnam esset compendiosus ad perfectionem via, respondit: «*Si multa Christi nomine pati.*» Quocirca nobilis illa matrona Alexandriae apud Cassianum a S. Athanasio petiti egrotam permolesitam, ut illi serviendo, et probra ab ea recipiendo, disceat patientiam: «*Ut, ait, bonum pro malo, pro injuria beneficium reddere assuescam.*» Igitur «*agere fortia Romanum est, pati fortia Christianum est; quia regina rerum omnium patientia, quae omnia superat, sicut » rupes ferendo vincit assulus maris.*»

30. VITA CARITUM, SANITAS CORPUS; PUTREDO OSUM, INVIDIA. — Hebraeus, *חיים וחסד*, id est zelus, emulatio, invidia est, *q. d.* Cor sanum, id est, animus sanus a passionibus, praesertim a livore et ira (unde Septuaginta vertunt, *cor mansuetum*), facit etiam corpus et carnem vividam et sanam; et passiones animae, et maxime invidia adeo corpus afficit et exedit, ut etiam ossa, quae durissima et solidissima sunt, conficiat et tabefaciat. Ex bona enim et laeta habitudine animi per naturalem sympathiam consequitur bona habitudo corporis, et contra, ut docent Physici et experientia. Animus enim suam sanitatem, quietem, laetitiam, neque ac eruditum, turbationem, maestitiam afflat et communicat corpori, utpote cui intime unitur. Ita R. Levi, et R. Salomon, Aben-Ezra, Jansenius et alii. Audi S. Basilium, *hom. De Invidia*: «*Ipsa fatetur ore hoc vitium invidi; aspectus est illis aridos, quae subtrahit et cava, supercilium demissum: » inde cavilla vocatur livor, id est dolor cordis, et quia lividos, id est subnigros, pallidos ac tristes facit oculos, nasum, os, etc. Invidi enim exidentes se dolore lividum colorem contrahunt, juxta illud Virgilio epigramm. *De livore*:*

Livor tabellum malis venenam,
Inactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus exorem.

Hunc esse sensum patet ex Septuaginta, *manusuetus vir cordis est melioris; tinea autem ossium cor sensitivum*. Auctor *Catena Graecorum* vertit, *cor sanum sensu sanctum, quod scilicet invidia, atra bile vel ira egrum facile adversa sentit, et passionibus agitatur, ac vel verbulo uno minus apposite dicto, velut auctor tabrum pungitur et feritur*. Graepice cor sensitivum depingit Seneca, *lib. III De Ira*, cap. x: «*Nam ut ulcera, ait, ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condoleseunt, ita animus affectus minimis offenditur, adeo ut quosdam salutate, epistola, oratio et interrogatio ad litem evocent: nunquam sine querela aegra tanguntur.*» Et cap. xxix, *lib. III*, sic ait: «*Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in hominibus stolidis deprendentes: frivolis turbantur et inanibus. Taurorum color rubicundus excitat, ad umbram aspis exurgit, ursos leonesque mappa proritat; omnia quae natura ferat et rabida sunt, consternantur ad minima. Idem stolidus ingenis eventit, remora suspicione feruntur, adeo ut injurias vocent modica beneficia.*»

Hunc sensum innuit quoque Chaldaeus, *qui dividit iram cordis sui, medicina est carni ejus; et sicut putredo in ligno fortis, sic et in ossibus invidia*; et Syrus, *qui sedat iram suam est sibi medicus, tinea ossium invidia*; et Valartus ac Patricius, *vita corporis est animus lenis; et putredo ossium est invidia, q. d.* Salubritas corporis est abdicare sese ab ira et lenem esse; invidia vero corruptum corpus. Ubi nota: Hebraeus *כרם כרם* idem est quod sanitas et lenitas: medici enim morbos

pharmacis leniendo sanant. Cor sanum ergo est cor laeae, non leve, uti perperam vertunt nonnulli.

Igitur «sanitas cordis», primo, est ipsa lenitas et mansuetudo: hæc enim directe opponitur iræ et invidia, quæ summa est cordis egritudo, talis est mors; et hæc carni et corpori sanitatem et longevitatem affert, quam imminuit et incidit ira et invidia. Unde tritum: *τὴ ἀρχὴ ἀκαθάρτου*, id est, animalia quæ carent bile et felle, sunt longæva, ut cetera.

Secundo, «sanitas cordis» est amor et charitas. Unde S. Augustinus, vel quisquis est auctor, serm. 47 *De Diversis*: «Cognoscant, ait, omnes invidi, qui de aliorum tribulationibus gaudent, quia membrum sunt putrefacta et abscessa et mortua, et ideo non habent sensum, et cum discedunt ab aliis membris, non sentiunt, quia sine sensu sunt. Sensus noster, fratres, una fides est, et una charitas una sanitas est: teneamus fidem tanquam sensum, teneamus charitatem tanquam sanitatem; et quamvis diversa membra diversa munera habeant; tamen unitate charitatis teneantur, ut mereantur ire post caput.»

Tertio, «sanitas cordis» est sanitas rationis, mentis et iudicii: hæc enim iram et invidiam sopit, proponendo rationes iram et invidiam lenientes, v. g. quod res huius mundi sint viles et leves, et indigne ob quas homo cælo natus irascatur, vel cuiquam invidet; quod majus sit bonum charitatis, gratiæ, pacis animi, quam omnia illud, ob quod quis alteri invidet; quod invidia magis nocet invidio, quam ei cui invidet; summum enim invidi tormentum est invidia, juxta illud:

Invidia Siculi non invenere tyranni
Torcentium majas.

Quocirca S. Gregorius, lib. V *Moral.* cap. xxxiv: «Qui, ait, livoris peste plene carere desiderat, illam hereditatem diligit, quam coheredum numerus non angustiat; quæ et omnibus una est et singulis tota; quæ tanto largior esse ostenditur, quanto ad hanc percipientium multitudo dilatatur. Imminuto ergo livoris est affectus surgens internæ dulcedinis, et plena mors ejus est perfectus amor eternitatis. Nam cum mens ab ejus rei appetitu retrahitur, quæ accipientium numero partitur, tanto magis proximum diligit, quanto minus ex profectu illius sua damna pertimescit.»

Quarto, R. Salomon, Baynus et Tigurina pro *sanitas cordis* vertunt, *cor sanans*: hoc enim proprie significat Hebræum *כִּרְפָּא* *marpe*; unde «sanitas cordis» hic non tantum passiva, quæ est in ipso cordi. In se sano, sed et activa, quæ alios ægros afflictoque sanat, accipi potest, *q. d.* Cor mansuetum, prudens, et charitate plenum sanat aliorum dolores et passiones, eos prudentibus dulcibusque rationibus instruendo, consolando, animando, itaque vitam quoque et lætitiæ carni et corpori eorum restituit. Contrarium plane facit

cor livore tabidum: hoc enim tam animæ quam carnes et ossa, tam sua quam aliena, inficit et consumit. Unde Septuaginta vertunt, *mansuetus vir cordis est medicus*, quia iram et invidiam, quæ gravis est morbus, ab animo tam suo quam alicuius discit; et quia livorem et tabem carniæ et ossium, ab invidia manentem, dispellit. Mansuetus ergo est *marpe*, sive Raphael, id est medicus Dei, vel medicæ, et sanans Deus, quia sicut Raphael sanavit et liberavit Tobiam seniore a cæcitate, juniorem ab Asmodeo, Saram a viduitate et angore, sic pariter mansuetus curat omnes animi egritudines.

Alludit ad sanitatem cordis naturalem; sicut enim hæc parit vitam et sanitatem carnium cæterorumque membrorum: cor enim est officina generans spiritus vitales, quos in singula membra immittit; unde, si sanum sit et vegetum, vivos et vegetos creabit spiritus, quos per membra disperdens, ea pariter viva et vegeta efficit; si ægrum maleque affectum sit, spiritus vitiosos gignet, quos per membra dispergendo, eis suam egritudinem vitiumque afflabit, adeo ut ossa putrescere ac tabescere efficiat: sic pariter sanitas cordis, id est mentis, generat spiritus, id est cogitationes et affectiones sanas, id est vivas et vegetas, quibus omnes sensus tum interiores, tum exteriores, ipsaque caro et totum corpus vegetatur et efflorescit, imo aliis eandem vegetationem et florem aspirat; sin mens ira, invidia aliave passione ægra sit, creabit cogitationes iracundas, invidas, tristes, etc., quibus sensus omnibus, totique corpori egritudines sensibus omnibus, totique corpori imprimet, uti docet Isaias, cap. 1, vers. 5 et 6. Unde S. Chrysostomus, homil. 76, in *Acta*: «Non ita statim, inquit, medicus febricitantem hominem a febribus liberavit sua curatione, ut longanimitas vir illum iracundum, et præ ira flagrantem, apprehensum refrigeravit per spiritum proprium sermonum.» Et inferius: «Mansueti quidem, inquit, invidiam pessimam omnium affectionum curant; imo potius gravem illum morbum in suam animam nunquam admittit vir mansuetus; sed si viderit fratres honoratos, congaudet et gratulatur, aliorum gloriam suam putans, et amicum omnia communia censens, in bonis quidem congaudet; in tristibus autem condolet.»

Hæc de causa tam instanter monuit cap. 14, vers. 23, dicens: «Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit;» ideoque assidue cum Psalle, *Psal. L.* orandum: «Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.» Deus enim est qui ait: «Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri,» *Ezechiel. xxxvi.*, 26. Ubi multa de hoc corde dixi.

Mystice S. Gregorius, lib. V *Moral.* cap. ult., et III part. *Pastor.* admonit. 6, per carnes et ossa accipit virtutes debiles et fortes: «Vita carniæ, inquit, sanitas cordis, quia, si mentis innocentia

custoditur, etiam quæ foris infirma sunt, roborantur. Et putredo ossium invidia, quia per livoris vitium ante Dei oculos pereunt etiam fortia facta virtutum. Ossa quippe per invidiam putrescere, est quedam etiam robusta deperire.»

Moraliter, dicitur hic quam noxia et pestifera sit invidia, non tantum aliis, quibus invidetur, sed ipsi invidio. Unde S. Basilius, hom. *De Invidia*: «Sicut, inquit, viperam sicut abrupto ventre matris nasci, sic invidia concipientem se animam corrodit et tabefacit.» S. Basilius frater S. Gregorius Nyssenus in *Vita Mosis*: «Invidia, inquit, malorum princeps, mortis mater, prima peccati janua, vitiorum radix, doloris initium, calamitatis parens, inobedientie causa, ignominie principium, mortifer stimulus, mucro reconditus, naturæ morbus, bilis venenosa, tabes sponte adhibita, telum amarum, figens animam clavus, flamma cordis, intestinorum ignis. Hanc qui habet, non suis malis, sed alienis bonis infelix est. Milvis similis, quos cadaveribus pasci, et pestioso unguento amori aiunt.» S. Hieronymus in cap. v *ad Galat.*: «Invidia aliena felicitate torquetur, et in duplicem seinditur passionem, cum aut ipse est aliquid in eo, in quo alium esse non vult, aut alium esse videns meliorem, dolet se ei non esse consummabile. Pulchre quidam de invidia lussa, dicens:

Iustus invidia nihil est, quæ prolixas ipsam
Auctorem rotit discruciatque animam.»

S. Chrysostomus, homil. 40 *ad Populum*: «Invidi peiores sunt feris, dæmonibus autem pares, et forte deteriores: nam feræ esse indigentes, vel a nobis irritate adversus nos armantur; invidi vero, etiam beneficiis alleci, bene meritos maleficiis prosequuntur. Dæmones quoque, licet contra nos bellum exerceant impacatum, consortibus tamen generis non insidiantur; unde Judæus Christus os cæcilius, cum eum in Beelzebub ejicere dæmonia calumniarentur. Invidi vero neque naturæ communionem reveriti sunt, neque sibi pepererunt.» Et paulo post: «Omni venia caret hoc peccatum. Nam fornicator quidem concupiscentiam pretendere potest, fur paupertatem, homicida forem. Tu vero quam dices causam, rogo? nullam penitus, nisi tantum intensam nequitiam, etc. Hoc vitium et fornicatione pejus est et adulterio. Hoc enim in operato tantum sistit, invidie vero vis totam subvertit Ecclesiam, et toti nocet terrarum orbi. Hæc homicidii mater est: ita fratrem Cain occidit, ita Jacob Esau, ita Joseph fratres, ita cunctos homines diabolum.»

Quocirca invidi symbolum, et imago est basiliscus. Sicut enim basiliscus, teste Solino, Ellano et aliis, serpens est exitialis ad funera terrarum natus, solo aspectu auras inficit, plantas urit, necat animalia, saxa ipsa dissolvit; atque hic idem, si se intueatur in speculo, repercusso in se halitu propriis telis necatur: sic invidus et calumniator,

qui maledicta in puram animam ejaculatur, sua ipse sagittis conficit, et proprio se jugulat gladio.

Symbolice Hugo: «Vita carniæ sanitas cordis. Cordis nomine, inquit, Prelatus denotatur, quia ab ipso spiritus vite in alios velut in cognata membra effluit tunc, cum sanus et incolomis est;» sin male sanus sit, et vitis labore, sua vitia subditis sibi membris insullabit, adeo ut et ossa, id est in virtute fortes et validi, sensim vitis marcescant et tabescant, ac præsertim si vitio invidiæ labore, doleatque subditos sibi sapientia et gratia æquari vel antecellere: hæc enim invidia subditorum aversionem, iram, invidiam vicissim provocabit, quæ, id est intima et validissima reipublicæ, collegii, monasterii, etc., erodet, exedet et consumet.

Preclare Seneca, lib. *De Clementia*: «Principibus quidem, inquit, invidi et invidere cognata mala sunt; sed invidere majus malum est: invideri enim virtutis est, invidere infirmitatis et insanie.» Igitur «putredo ossium invidia,» quia, sicut ossium medulla a capite et cerebro per spinam dorsi fovetur et irrigatur, ideoque deficiente et vacuato cerebro deficit et evacuat: sic et deficiente principe, qui est caput, per invidiam, ossa reipublicæ, puta proceres, tabescunt; inde enim generantur similitates, suspiciones, odia, bella, seditiones, quibus tam rex quam proceres conficiuntur.

Hæc facit quod legitimus in Vita S. Mechthildis, ipsi graviter capite laboranti, adeo ut nullam caperet requiem, apparuisse Christum, ac ostenso cordis sui vulnere dixisse: «Hæc intra, ut quiescas;» illico illa intravit cum gaudio, ac visum est illi tot cervicalibus sericeis caput recoflari, quot dolorum ictibus tundebar. Unde Christum dicentem audivit: «Bombyces sericum gerunt, et de me scriptum est: Ego sum vermis, et non homo.» Quocirca illa in omni tribulatione et necessitate ad cor Christi confugebat, ex coque mirum lenimen et gaudium sugebat.

Denique ex hoc loco et similibus Chæremon Abbas apud Cassianum, *Collat. XII.*, vi, docet mansuetudinem et patientiam efficacissimum esse remedium contra tentationem carnis cæteraque vitia omnia, eo quod patientia pacem animæ membrisque omnibus imperet et afferat. «Per quod, inquit, evidenter ostenditur, ita efficacissimam medicinam cordis esse patientiam, secundum illud Salomonis: Mansuetus vir cordis est medicus, ut non solum iræ, tristitiæ, acidiæ, cenodoxiæ, superbiæ, verum etiam libidinis omniumque pariter extirpel fomitem vitiorum; in longanimitate enim (ut ait Salomon) prosperitas regis, Nam, qui mitis semper atque tranquillus est, nec iracundiæ perturbatione succenditur, nec acidiæ atque tristitiæ angore consumitur, nec cenodoxiæ vanitate distenditur, nec superbiæ tumore sustollitur. Pax enim multo diligentibus notum est.»

enim, et non est illis scandalum. » *Psal. cxviii.*
Anagogice, S. Hieronymus in fine *Comment. in Isaiaam*, ad illa, *Vermis eorum non morietur*: « Hic vermis, inquit, a plerisque conscientia accipitur peccatorum, quae torquet in supplicis constitutis, iuxta illa, quod dicitur *Psal. lxxxi*: *Versatus sum in miseria, dum configitur spina.* Et in *Proverbiis*, cap. xiv: *Tinea ossium eorum intelligens* (græce *ἀλκων*, id est sensitivum). Et iterum *Proverb. xxv*: *Cicat linea vestimentum, et vermis lanam*, sic moror exercitior eorum viri. » Damiani enim in inferno instar eorum summa torquentur invidia, ira, tristitia, angore et remorsu conscientiae, quod intelligit et sentiat, quam gravia ob levem peccati voluptatem cogantur ferre supplicia, hinc enim passiones instar tinea eos mordent et rodunt, sed ita ut nunquam excedat et enerventur, sed in eternum mordendo et rodendo perdurant. Unde ait *Isaias*: « Vermis eorum non morietur. »

31. Qui calumniator fuerit, improbat factore eius: honorat autem eum qui miseretur pauperis. — *Pro calumniator* hebr. est *פגמ* *פעם*, id est vim facit, defraudat, opprimit. « Calumniatur » ergo, id est eluminiat et probrum facit, irridet, subornat. Rursum, « calumniatur, » id est per calumniam, sycophantiam (Septuaginta enim vertit *καταμαρτυροῦμαι*, de qua voce plura dicam cap. xxviii, vers. 10), fraudulentiam defraudat vel iure suo, vel elemosinam sibi debita: opponitur enim *quod miseretur*. Unde *Paginus* vertit, *qui aufert quid a paupere; Tigurina, vim faciens tenui; alii, qui defraudat inopem*. Pro *improbat* Septuaginta vertunt, *μαρτυροῦμαι*, id est *irrigat, vel exacerbat; Theobaldus, blasphematur; S. Hieronymus adversus Rufinum, laessit; Chaldeus, qui opprimit pauperem, opprobrium facit anima sua; et qui miseretur circum patiens, honorat se*, quia omnes fratres sumus ex eodem Deo Patre, imo ex eodem Adamo, et eadem terra, Evaque procreati. Sicut ergo qui opprimit vel juvat fratrem, opprimit vel juvat quasi partem sui et seipsum: sic et qui opprimit vel sublevat pauperem, opprimit vel sublevat fratrem suum et seipsum; frater enim est quasi alter ego. *Syrus, qui mala pauperi loquitur, iram eum Creatori; qui honorat Dominum, miseretur pauperi.*

Quæres cur? Causa prima est generalis, quam am dedit, quod scilicet pauper communi iure rationis sit opus et creatura Dei; qui autem creaturam laedit, vel vituperat, tacite Creatorem quasi offendet, qui illam creavit et fabricavit, laudat vel vituperat. Ita S. Paulinus, *epist. 32*: « Qui spernit, aut, pauperem, exacerbat eum qui fecit illum, id est communem omnium Creatorem, qui sicut refectione inopum gaudet, ita defecione tristatur (1). »

1. Secunda est propria, quod scilicet paupertas

(1) Rectissime.

æque ac opulentia creata sit a Deo. Voluit enim Deus majorem partem hominum esse pauperem, tum ad meritum patientie et paupertatis; tum ut paupertate cogentur laborare, agros colere, omnesque artes mechanicas exercere, sine quibus vita humana et ordo universi non constaret, nec subsisteret. Nam, ut ait S. Chrysostomus, hom. *Contra eos qui tantum in festis conveniunt*, quæ est antepenultima tom. V: « Paupertas subleata vite totius consiliatio toleretur, et omnis vivendi ratio perturbaretur; quia neque tanta erit, neque gubernator, neque agricola, non textor, non sutor, non pictor, nec alius ullus opifex: quibus si nobis earendum sit, omnia pessum ibunt; nunc enim quasi magistra quedam optima necessitas paupertatis, singulos ad opera vel invidiosos perurget. Quod si omnes essent divites, omnes etiam in otio viverent; atque ita omnia corrumperentur, et nihil non periret. » Atque ex hac re S. Chrysostomus ibidem ostendit esse Numen, ejusque providentiam circa res humanas demonstrat. Hoc est quod ait *Ecclesiasticus cap. vi, 14*: « Paupertas et honestas (id est divitia) a Deo sunt. » Vide ibi dicta. Qui ergo pauperem carpit vel ridet, tacite carpit et ridet Deum, Deique providentiam, quæ pauperum ordinem et seriem constituit. Multo magis id facit qui opprimit pauperem. Arbitratur enim violentus oppressor, quod Deus pauperem a sua potestate et vi subtrahere nequeat, ait R. Levi et Aben-Ezra.

Tertia magis propria et peculiaris est, quod Deus ineffabili sua providentia et dispositione res omnes ita ordinavit, ut in particulari hic et ille essent pauperes, iste vero et alii divites, juxta illud *Proverb. xxii, vers. 2*: « Dives et pauper obviaverunt sibi; utriusque operator est Dominus. » Audi S. Chrysostomum in *Catena Gregoriarum*: « Duo peccata hoc loco assignat, nempe pauperum calumniam, et Dei offensionem. Ad quomodo conviciator pauperum irritat Deum, qui fecerat illum? quia Deus non modo secundum animam et corpus condidit illum, verum etiam condidit talem, nempe pauperem et miserum, eoque modo comparatum, qui lingua maledicæ facile capique possit. Dices rursum: Si Deus quosdam creat inopes, inopemque et miserum vitam ducere illos pro sua sapientia ordinat, quorsum nos eorum miseremur? etenim audiri non paucos, qui ita dicent: Quo jure obligamur nos in pauperes liberales et misericordes esse? si Deus illos amasset, pauperes non fecisset. Quosque contra salutem nostram iudicamus? quosque de his ridemus, propter quæ merito nos tremere, formidare et horrere oportebat? sordidumque ac nullo malis repletum ludibrio habemus? utrum Deus magis amabat Lazarum mendicum et ulcerosum, an vero divitem quonem? Nimium hoc nos perdit, quod divina quoque eloquia in facetias et dicitia vertamus. »

Quarta, quia Deus pauperes velut a mundo de-

relictos, et sepe oppressos, sibi arrogat, ac pecuniarum eorum curam, providentiam et protectionem gerit, sicut mater pecuniarum gerit curam filiorum parvulorum, ægrorum, afflictorum, juxta illud: « Tibi derelictus est pauper, orphanus tu eris adiutor. » *Psal. lxx, 34*. Pauperes ergo æconomum et pigratores sui victus et vite habent Deum, qui Angelis in celo presidet, et sub quo curvantur qui portant orbem. Hinc et Christus: « Quod uni, ait, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis; » unde et in die iudicii liberales in pauperes, quasi in semet beneficos, celo adjudicabit, avaros vero in pauperes, quasi in semet maleficos, tartaro addicet, *Math. xxv*.

Quinta, quia Christus in mundum veniens paupertatem honoravit, consecravit et quasi dedicavit, quia eam sibi, hoc est Deo, hypostatice cum humanitate univit: « Nam pauperem matrem, pauperem censum, et omnia denique paupera elegit, » ait Concilium Ephesinum. Pauper ergo est viva imago pauperis Christi, ut aiebat S. Francisus.

Sexta, quia Christus paupertatem voluntariam velit consilium Evangelicum sanxit, ac inter beatos sui regni primo loco collocavit, dicens: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. » *Math. v, 3*. Hæc enim paupertas divina est, Deique perfectiones imitatur et refert. Sicut enim Deus sibi sufficiens eminet supra omnes res creatas, sic et pauper spiritu contentus terrena, et caeliens ad caelestia, in Deo delectus despicit omne quod sub Deo est.

Rursum, sicut Deus Dominus est mundi totius, sic et suo modo pauper spiritu, juxta illud S. Pauli, II *Corinth. vi*: « Nihil habentes et omnia possidentes. » Unde Climachus, *gradu 17*, asseverat pauperem monachum dominum esse mundi, et quia iactavit in Deum curam suam, possidere per fidem omnes Gentes in servos. Idem addit pauperem Dei famulum nullam rem amare vitiosæ: omnia enim quæ habet, aut habere potest, reputat quasi non sint; et, si recedere contingat, restituit ut stercora. Quo eodem sensu egregie S. Bernardus, *serm. 21 in Cantica*, quod ab Unigenito, ut ipse loquitur, dictum est: « Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum; » idem quoque omnibus ejus fratribus ait esse commune, quibus omnia non solum adjiciuntur, sed etiam subiciuntur, si modo terrenis rebus spoliati, ac super illas altius elati fuerint. Quod si ita est, inquit: « Non valent divites hujus sæculi, fratres Christi sola possidere caelestia, quia audiunt dicentem: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Non eos, inquam, æstimat sola caelestia possidere, quia ea sola audiunt in promissione. Possident et terrena, et quædam tanquam nihil habentes, et omnia possidentes, eo pro certo magis domini quominus cupidi. Denique fideli homini totus mundi divitarum est. Totus plane, quia tam adversa

quam ipsius æqua omnia servant et conservantur in bonum. Ergo avarus terrenis esurit ut mendicis, fidelis contentus ut dominus. Ille possidendo mendicat, iste contentando servat. »

Insuper sicut Deus dives est gratia et virtutibus, sic et pauper spiritu; quem, ut ait S. Ambrosius, lib. III, *epist. 1*, « solum Deus divitem novit, utpote qui sit dives æternitate, qui non optat sed virtutum fructus recondat. Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem, quietem, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditate procellis, nec vetera fastidiat, nec nova querat, et semper desiderando fiat in summis divitis inops? »

Ad hæc, sicut Deus supra terrena omnia elevatus degit in celo, sic et pauper spiritu, juxta illud S. Cypriani, *tract. De Orat. Dominici*: « Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus et mundo; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed caelestia regna desiderat. » Et S. Gregorius, lib. I *Registrum*, *epist. 5*, describens statum mentis suæ, cum esset religiosus: « Nihil, ait, in hoc mundo expetens, nihil pertimescens, videbar mihi in quodam vertice stare, ita ut in me bene impletum crederem, quod pollicentis Domino ex Propheta (Isaia, cap. lxxv) didicissem: Sustollam te super altitudinem terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui ipsa quæ alta et gloriosa præsentis videtur sæculi, per mentis despectum calcat. » Pauper ergo spiritu, ideoque mundi contemptor agit

In opibus sine mure diebus, sine crimine noctes; Occupat in terra orbem, nec sidera desunt.

Denique pauper spiritu æmulator, quoad factum est, Dei et Christi puritatem, sanctitatem, perfectionem, satagique suam in divinum plane transfundere voluntatem, ut idem per omnia velit quod vult Deus, ac sic unus cum eo spiritus efficiatur, ideoque Dei stabilitatem et æternitatem amicit et imitatur. Audi S. Bernardum, *serm. 21 in Cantica*: « Eris, ait, inter adversa et prospera mutabilium temporum tenens quandam æternitatis imaginem, utique hæc inviabilem et inconcussam constantis animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, prout deique vindicatis tibi, etiam in hujus natiuitatis sæculi dubiis eventibus certisque defectibus, perennis quodam modo incommutabilitatis statum, dum te cæperis renovare et reformare in insignie illud antiquum similitudinis æterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudo obumbratio. Quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidus, nec in prosperis dissolutus. »

Quocirca Salvianus Massiliensis Episcopus, qui floruit anno Domini 460: « De illis, ait, qui expediti ab omnibus, vel pene ab omnibus sarcinis, Salvatoris viam sequuntur, et Dominum Jesum

Christum non sanctitate solum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum quod etiam Propheta dixit: *Mihi autem amicus honorificatus sunt amici tui, Deus; nos enim non aliter quam imitatores Christi honoro, non aliter quam Dei imagines colo, non aliter quam membra Christi suspicio.* Idem, lib. III *Contra avaritiam*, pauperes vocat numularios Salvatoris, et lib. IV, nervose: «Sunt, ait, quibus etsi desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est quod in omni humano genere non desit. Nullus servorum suorum exultat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit; solus cum sicientibus sicit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plus quam ceteri eget. Omnis enim egestuosus pro se tantum in se eget; solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum universitate mendicat. Et cum hæc ita sint, quid ais, o homo, qui Christianum te esse dicis, cum Christum egere vides, ut facultates tuas in quibuscumque non indigentibus derelinquas? Christus pauper est, et tu opes divitum cumulas. Christus esurit, et tu delicias affluentibus parvas. Christus etiam aquam sibi deesse queritur, et a te apothecæ ebriosorum vino replentur. Christus rerum omnium egestate conficitur, et a te luxuriosis copia congregatur. Christus tibi pro muneribus a te factis premia sempiterna promittit, et tu nil prædituris cuncta largiris.»

Huc pertinet historia B. Martini, Ambiani Christum in paupere vestientis, quando Christus sequenti nocte eidem Angelorum choro stipatus apparuit, vestem pauperi ab eo datam ostentans dicensque: «Martinus adhuc catechumenus hæc me veste contextit.» Ita Severus in *Vita S. Martini*.

Præclare S. Chrysostomus paupertatem ait esse quamdam personam seu larvam, sub qua latet et occultetur ipse Deus: et, dum mendicus manum extendit, Deum ipsum accipere elemosynam.

32. IN MALITIA SUA EXPELLATUR (ita Romana; alii legunt, *repelletur*) IMPIUS; SPERAT AUTEM Iustus IN MORTE SUA. — Variæ variorum sunt hic versiones, et consequenter expositiones: *Primo*, Baynus pro sua vertens ejus, sic exponit: Impius in ipsa machinatione malitiæ suæ, dum scilicet eam orditur et molitur, sæpe et vita et molitione sua expellitur: hinc justus sperat in morte ejus, quod scilicet eo morte sublato, liberabitur ab ejus vexatione et injuria.

Secundo, Septuaginta vertunt, *in malitia sua repellitur impius, qui autem fidei sanctitati sua justus; vel, ut legit auctor Catena Græcæ: «Impius propter malitiam suam expelletur et proscibetur; qui autem justitia et sanctitate sperat in Dominum, justus censebitur;»* idque sic exponit: «Impius, inquit, ob suam malitiam expelletur, et eradica-

bitur e terra, expulsusque in angustum locum demergetur, atque ibidem perpetuo custodietur et observabitur. Qui autem confidit in Dominum, etc. Pulchrum sane et tutum est, *confidere in Dominum*; si quis tamen bonis operibus instructus fuerit, si quidem talis justus sanctique viri nomen apud illum promerobitur. Frustraque enim et temeraria est spes, quæ bonis operibus pressus destituitur.»

Quæres, cur Septuaginta pro morte substituant sanctitatem? Respondeo, quia vitam sanctam justus mors sancta consequitur: mors ergo justus sancta est, imo sanctitas, quia justum in sanctitate confirmat, beat et glorificat. Alque hæc est causa cur justus speret in morte sua: quia nimirum mors ejus sancta est et consummatio sanctitatis. Si enim mors ejus esset impia et scelerata, utique eam non speraret, sed horreret. Forte etiam Septuaginta Græcæ *καταρα*, id est *sanctitas*, in novant, novumque et significatum tribuunt (uti aliis nonnullis vocibus Græcis fecere), ut significet idem quod *beatitudo*, id est mortuorum exequiæ, foverum justa, parentalia, animarum exipatio. Unde *καταρα* est expio, justa persolvio, item sanctifico, consecro. Sanctitatem ergo non tam vitæ quam funeris hic intelligunt, quæ scilicet defunctus more fidelium precibus et sacrificiis vivorum expiatus, et prenis Purgatorii liberetur, et transeat in requiem eternam. Hanc enim moribundi exoptant, suisque commendat, ac in ea spes sua post mortem reponunt.

Tertio, Chaldeus, *in malitia sua repellitur* (Syrus, *destruitur impius; et qui confidit se moriturum, justus est; Syrus, qui confidit se peccatis carere, justus est*. Qui enim peccatis caret, non timet, sed expectat mortem veluti januam et transitum ad vitam meliorem. Unde Climachus, *gradu* 6: «Probatu ille est, ait, qui mortem singulis diebus expectat; sed ille sane sanctus, qui hæc horis singulis desiderat.»

Quarto, Jansenius: «Pro *repelletur*, ait, dictio Hebraica magis significat, *impelletur* aut *propelletur*, secundum quam significationem convenientissime significabitur impius per suam malitiam impellendum, ita ut nunquam sit securus aut stabilis, sed animo semper sit intranquillo, exagitante illum conscientie remorsu; ut ad quævis vita rapiatur, impellente eum passionum ipsius ac malarum suggestionum flatu, ac divine justitiæ dispositione ex uno infortunio impellatur in aliud. Hoc enim est quod psalmus primus comparat impium pulveri quem projicit ventus a facie terre.» Et alio loco: «Fiant, inquit, sicut pulvis ante faciem venti, et angelus Domini coarctas eos, *Psalm.* xxxiv; vel, ut habent Hebræi, *impellens eos*. Ideo et Isaias impios dicit esse quasi mare fervens, quod quiescere non potest, nec esse impis pacem, *Isaiæ* lvii. Hinc sensui bene convenit quod opponitur: Sperat autem justus in morte sua, hoc est, cum impius per suam mali-

tiam semper impellatur, ut nunquam usquam sit securus; contra justus etiam in morte sua, cum maxime metere soleat homines, bene confidit et securus est.»

Quinto, nervosius Noster Hebræum *חַיִּי יִדְדָה* vertit, *expelletur*, q. d. «In malitia, id est a malitia, per malitiam, propter malitiam, ac sepe in ipsa malitia, ipsoque flagranti delicto, impius expellitur e vita, spe, machinatione, felicitate, omnibusque bonis suis, ac truditur in gehennam mancipandus æternis vinculis, ignibus et tormentis: quare invite, trepide, anxie moritur, imo per vim expellitur e vita; at justus sperat in morte sua, scilicet se per mortem transiturum ad vitam beatam, a terra in cælum, ab hominibus ad Angelos et Deum, a tempore ad felicem eternitatem; quare libenter, lætus et alacer moritur. Sperat ergo et confidit in morte sua, id est confidenter moritur, imo mortem optat et desiderat quasi finem laborum, dolorum et ærumnarum hujus vitæ, et principium gaudiorum ac felicitatis æternæ. Hinc Philosophus, interrogatus «qua re pii differant ab impiis,» respondit: «Bona spe.» Pii enim sperant sortem et vitam meliorem, impii desperant, et inspeculant sortem et vitam miseriam in inferno. Igitur impius sperat in vita opes, voluptates, honores; sed iis expulsus, spe sua exidit; justus autem nihil sperat in hac vita, nihil in ea expectat nisi tribulationes; sed sperat in morte, quod scilicet per illam finiturus ejus afflictiones, et incipiet delectationes. Dicit ergo: «Mihî vita est in tadio, mors in desiderio.» Ita violenter, pavide et anxie expulsi sunt e vita Antiochus, II *Machab.* ix, Herodes infanticida, Diocletianus, Valerianus, Maximianus, Valens, etc. (1).

Ex adverso piorum in morte confidentium hæc fuerit voces. S. Nicolai: «In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum;» S. Martini: «Sinile me cælum potius quam terram aspiciere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur;» S. Ambrosii: «Non ita vixi ut pudeat me vivere. Nec mortem timeo, quia bonum habemus Dominum;» S. Hieronymi: «Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est! Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus;» S. Mariæ Ægyptiacæ: «Nunc dimittis servam tuam, Domine, secundum verbum tuum in pace;» Venerabilis Bedæ: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto;» S. Gorgonii: «In pace in idipsum dormiam et requiescam;» S. Francisæ: «Educe de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo; me expectant justî donec retribuas mihi;» B. Petri Alecantare: «Lætatus sum in his que dicta sunt mihi, in domum Domini;» S. Mariæ Oignocentis: «Quam pulcher es, rex noster Domine! Alle-

luia;» S. Nicolai Tolentinatis: «Dominus meus Jesus Christus sanctissimæ matris sue et Augustino Patri nostro innoxius, dicit mihi: Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui.» Plura vide apud S. Gregorium, lib. IV *Dialog.*, et Joannem Severanum, qui anno elapso ingens volumen edidit de pretiosa morte Sanctorum.

Maxime autem sperant in morte sua Martyres, quia per martyrium transeunt ad coronas et palmas Martyrum. Unde noster Edmundus Campianus, nobilis fidei pugil in Anglia, ad crucem damnatus præ gaudio cecinit: «Te Deum laudamus;» quod ante eum fecerat Joannes Fischerus Episcopus Roffensis. Rodolphus vero Sherwinus Campiani in morte socius: «Hæc dies, ait, quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea.» Cæterorum Martyrum similes fuere voces, similes exultationes et jubili: mors enim eis est semen æternæ gloriæ summæque coronæ. Quocirca Paulus iis gratulans occidit: «Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus,» *Psalm.* cxv; quam scilicet pretiosam facit in Confessoribus vita, in Martyribus causa, quorum antea vita fingitur morte perpetua. Hinc Prudentius *apud* *scilicet*:

Pulchra res, ait, ictum sub ense persecutoris pati,
Nobis per vulnus amplum porta justis panditur.

Ita S. Genesius Arelatensis, ait Eucherius, Christo immolatur, et triumphanti cruore perfunditur, undaque pretiosi sanguinis baptismi Sacramenta complentur. Ac revera pretiosa sunt Martyrum vulnera, quæ brevem vitam sub æternitatis commercio Deo fenerantur.» De quibus merito dicit:

Hæc purpureus niveo de pectore sanguis.

Et illud Claudiani in *Honorio*:

Gaudensque sacris vulneribus leo,
Admittit hastam morte superbiore.

Quot enim in Martyre sunt vulnera, fot sunt core. Hinc Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. ait de ipsis cicatricibus corporis gloriosi et dere cos:

Qui vulnere ferri,
Munere martyrii, gemma superba, nitent.

Et Fortunatus *De Machabæis*:

Pectora belligeri poterant quæ vincere ferro,
Invitant jugulis vulnera cara suis.

S. Leo, serm. *De S. Laurentio*: «Omnia tormenta, ait, ad gloriam Martyrum reperta, quando in honorem triumphi transierunt instrumenta supplicii.» S. Cyprianus, lib. II, *epist.* 6: «Fluebat sanguis, ait, qui incendium persecutionis extingueret, qui flammam et ignes gehennæ glorioso cruore superaret;» et in *Ehortatione ad Martyres*: «Pretiosa mors hæc est que emit immortalitatem pretio sui sanguinis, que accipit coronam in consummatione virtutis.» Sic apud Eu-

(1) Maurus, in *carantitate sua*, cum ei accidit calamitas, destruitur, ruit improbus; sed confidit, fiducia plenus in ipsa morte sua, gravissimis angustiis, justus.

cheritur: « Filios Machabeos mater, gloriosis
luctibus honorabilis, in gremium divine adop-
tionis invadenda morte transfudit. » Et Amal-
phus Lexov. « in Geseffo Turonensi: « Felices, ait,
qui impetibilem sanguinem Christo suo indigno
et corruptibili sanguine compensarunt! » « Pul-
chrum est nobis (ait Tertullianus, cap. xxxix Apol.)
quod provocamus ad tribunalia, viciniam cum
cedimus; hinc palmata vestis, hoc curru trium-
phantium: sanguis Martyrum semen Christianorum;
nam tale damnum lux repondit largiter, hoc ge-
nus mortis decorum est. » Prudentias: « Trium-
phus Domini passio est Martyrum, et pro Christi
nomine crucioris effusio, et inter tormenta lætitia. »

33. IN CORDE VERDENTIS REQUIESCIT SAPIENTIA, ET
INDOCROS QUOSQUE ERIGIT. — Hebraice, in corde
intelligens quiescit sapientia, et in medio stulto-
rum cognoscitur, dum scilicet prudens et intelli-
gens sapientiam suam promittit inter stultos, id est
improbos, ut eorum stultitiam et impietatem com-
pescat, eosque doceat prudentiam et probitatem,
q. d. Sapientia in corde sapienti, id est prudenti
et proba, velut in thalamo et throno suo condens
conquiescit, illamque omni suo splendore, decore
et gloria ornat, illustrat et condecorat, adeo ut
et stultos et impios illuminet et immuet, eosque faciat
sapientes et pios. Tanta est vis sapientiæ et
virtutis. Tantus vicissim zelus et ardor sapientis
et sancti, qui sciens sapientiam et sanctitatem sibi
datam non pro se duntaxat, sed veluti bonum uni-
versale, aliis omnibus, presertim insipientibus,
eamdem impertit et communicat: quare adeo de
sapientia sua nihil deperdit, ut eam magnis gra-
dum incrementis adaugeat: perinde ut ignis
vicinis stipulis se insinuans, ardorem suum non
minuit, sed amplificat; et sol radios suos diffun-
dens, lucem suam non evacuat, sed multiplicat;
et Deus creans Angelos, homines, mundum, iis-
que suas dotes communicans, eas non imminuit,
sed longe latius dilatat: divinitatis enim pro-
prium est se sæpe creaturis communicare sine
ullo sui damno, imo eum magno gloriæ sue in-
cremento. Deum ergo imitetur sapiens et sanctus,
ut quasi sol inter stultos incedat, omnibusque ra-
dios suæ sapientiæ aspirat:

Velat subulans in terra Deus,
Et sanctus in carne Angelus.

Porro Septuaginta, Aquila et Theodotus ven-
tunt contrarie, in corde bono viri requiescit sapientia;
in corde autem imprudentium non dignoscitur,
q. d. Sapientia et virtus habitat in corde sapienti
et sancto; in corde autem insipienti et pravo ha-
bitat, non sapientia, sed insipientia et malitia,
juxta illud Sapient. 1, 4: « In malevolam animam
non introibit sapientia, nec habitabit in corpore
inhibito peccatis. »

Videntur ergo olim variasse codices Hebraei:
nam si quibus suis sunt Septuaginta, Aquila et
Theodotus, habuerunt negationem non; ea vero

caruerunt codices quibus usus est Noster; et Chal-
daeus, uti eadem caret hodie omnes passim co-
dices Hebraei et Latini: et utriusque lectioni sensus
verus congruusque constat sensus, uti patet ex
dictis.

34. JUSTITIA ELEVAT GENTEM; MISEROS AUTEM FA-
CIAT POPULUS PECCATUM. — *Justitiam* hic tum ge-
neralem accipe pro qualibet virtute, tum specialem
que est virtus cuique jus suum tribuens: hæc
enim maxime exaltat et elevat reges, regna et res-
publicas, sicut ex adverso rapina, tyrannides, et
omnesque reliquæ injustitiæ et impietates, regum
et regnorum sunt ruina et perniciæ. Pro *miseris*
facit Hebraeis est duplex lectio. Alii enim codi-
ces legunt חסר *cheser*, id est defectus, imminutio,
egestas, miseria. Ita legerunt Septuaginta. Unde
vertunt, *peccata autem tribus et familia dimi-
nuunt*. Sic quoque videtur legisse Noster.

Jam pro חסר *cheser* legunt חסד *chesed*, id est
pietas; affines enim et vicinæ sunt litteræ ט et ח;
et autem *chesed* varii varie vertunt et explicant.
Primo aliqui, q. d. « At pietas populorum est pec-
catum. » hoc est, religio et pietas gentium est pec-
catum idololatriæ: ipsorum enim religio est cultus
idolorum, non Dei veri. Alii, q. d. Quidquid
Gentes idololatriæ sine fide faciunt, est peccatum.
Verum hic est error, qui pugnat cum dictis S. Pauli
Rom. 11, 14; Matth. 7, 47; Daniel. cap. iv, vers. 24.
Vide dicta Roman. xiv, 23, ad illa: « Omne quod
non est ex fide, peccatum est. »

Secundo, alii, q. d. *Chesed*, id est pietas seu
misericordia, populis est peccatum, id est scri-
ficiam pro peccato, quo scilicet populus peccata
sua expiet, juxta illud Daniel. iv: « Peccata tua
elemosynis redime. » *Peccatum* enim in Scrip-
tura non raro per metonymiam significat hostiam
pro peccato. Unde Vatablus verit, *beneficentia au-
tem populis est expiatorium sacrificium*.

Tertio, et magis apposite, *chesed* hic, ut et Levit.
xx, vers. 17 et 25, accipi potest pro probro, q. d.
Justitia gentem gloriosam facit: at peccatum
eamdem facit probrosam et miseram, ut verit
Noster. Unde et Chaldaeus, *opprobrium populi pec-
catum*; Syrus, *viles facti peccatum* (1).

Quarto, apposite etiam Noster Salazar *chesed*, id
est misericordiam, metonymice sumit pro miseria,
que est objectum misericordiæ, q. d. Misericordia
populorum est peccatum, id est peccatum
populos miseratione et misericordia dignos
reddit, scilicet propter miseriæ eorum; eum
vice versa justitia populos laude et gloria afficit,
ac proinde eos non miseratione, sed emulatione
usque ad invidiam dignos efficit.

Porro justitia exaltat reges et populos, tum opi-
bus, celebrata et gloria; tum dilatando eorum
regna, fines et terminos; tum per omnia eos re-
cundando; tum denique ornando eos omni virtute
et gratia in hac vita, ac gloria in futura, qui est

(1) Ita et Maarer.

finis omnis reipublicæ, nihiurum ut populos per
virtutes dirigat ad felicitatem et gloriam cœles-
tem. Vice versa, miseria quam populis invehit
peccatum, est multiplex, puta fames, pestis, bel-
lum, seditiones, rapine, doli, fraudes, ignominia,
crimina, ac denique gehenna. Exempla sunt in
tribus Benjamin, que ob stuprum commissum in
noxem Levitæ plane accisa, et pene excisa est,
Judic. xx, 47. Item in familiis Jeroboam, Jehu et
omnium regum Israel, que vicissim a succes-
soribus funditus deleta sunt; cum ex adverso
sub Davide, Salomone, Ezechia et Josia, quando
justitia et pietas floruit, tam eorum familia, quam
populus eis subditus fuerit potens, dives, felix et
gloriosus. Idem hodie videre est in regibus et re-
gnis justis et piis. Sane Ferdinandum II imperato-
rem tot victoriis, terris et regnis exaltat ditaque
Deus, ut a multis centenis annis nullus imperato-
rum eo fuerit potentior, felicitior, gloriosior, ipse-
que videatur esse suorum temporum, imo plu-
rium sæculorum justa felicitas, ac felix justitia:
justitia enim parit exaltationem, exaltatio felicitatem.
Equidem hinc diebus quibus hæc scribo,
justitiam et pietatem suam ostendit insigni et re-
gio apophthegmate. Cum enim princeps quidam
hereticus posceret ab eo libertatem religionis,
prudenter æque ac juste, imo religiose respondit,
« libertatem hanc non esse sui juris et fori, illam-
que non a Cesare, sed a Pontifice postulandum. »
Vide Thomam Boziam *De Signis Ecclesiæ*, ubi fide-
liam et piorum in omni genere rerum felicita-
tem, infidelium vero et impiorum infelicitatem
enarrat et demonstrat.

35. ACCEPTUS EST REGI MINISTER INTELLIGENS: IRA-
CUNDIAM EJUS INUTILIS SUSTINEBIT. — *Inutilis* hic
vocatur insipiens et imprudens, ideoque damno-
sus et noxius, utpote regem pudefaciens. Hic enim
opponitur intelligenti.

Intelligens ergo regis minister est, qui in con-
siliis est prudens, in inventendo solers, in con-
versando versatilis, in tractando dexter, in exe-
quendo efficax, in maturando celer, denique in
omni actione sapiens et fortis, æque ac fidus et
probus; itaque utilis est regi, ad omnia ejus ne-
gotia sapienter et feliciter conficienda. Hic ergo
acceptus est regi, imo est quasi os, manus et
anima regis. Quocirca Sixtus, non Pontifex, sed
Philosophus, in *Sententiis*, num. 180: « Cole, in-
quit, virum sapientem, tanquam imaginem Dei
viventis. » Et num. 137: « Sapientis mentem
Deus inhabitat. »

Hebræa, Συμαχus, Aquila et Theodotus ha-
bent, *beneficentiam vel gratia regis erga servum in-
telligentem, et ira vel furor ejus erit confundens*, id
est pudore efficiens; Chaldaeus, *in ira vel offensa*
ejus erit pudefaciens; Syrus, *in sapientia sua abo-
letur iniquus*; Pagninus, *amor regis est ad servum*
intelligentem, et ira ejus erit contra eum qui pudore
ejus afficit; Tigurina, *at ignominiosus iram ejus ac-
cendit*. Regimen reipublicæ et populorum res est

summe difficilis et ardua: unde summam poscit
prudentiam et sapientiam. Quocirca reges et prin-
cipes eligunt sibi consiliarios et administratores sa-
pientia polientes, eosque valde caros, imo quædam
magistros et gubernatores habent, amant et col-
lunt; ex adverso oderunt imprudentes et insipientes,
qui vel imprudentia suggerunt consilia, vel
prudenter a se constituta imprudenter exsequun-
tur, quales sunt temerarii, imperiti, inexperiti,
præcipites, indiscreti, iracundi et similes. Hi enim
tam se quam regem, cuius sunt administri, pu-
dore et probro afficiunt, eique dedecus et igno-
miniam conflant. Eorum enim imprudentia et
fatuitas regi, qui eos destinavit, adscribitur et im-
putatur: sicut vice versa, prudentia et sapientia
legati vel ministri regi tribuitur; talis enim esti-
matur rex, qualis est ejus legatus, consiliarius,
administer. Ille ergo decus, vel dedecus sui re-
gis, in ore et manu sua portat: sic sapiens minister
Saulis fuit David, eique in deliciis, donec Cæso
ab eo Goliath, audiens Saul illum sibi antefieri
a populo occidente: « Percussit Saul mille, et Da-
vid decem millia, » invidia motus eum persecu-
tus est. Sic sapiens Arcadii minister, imo magis-
ter fuit Arsenius, postea Anachoreta; Justiniano
Belisarius, Theodorico Cassiodorus, Henrico VIII
Angliæ regi Thomas Morus, non *pauci*, sed sapientis
qui quædam se creditit Henricus, tamdiu sapiens;
ast ubi libidine abreptus ejus sana consilia re-
spuit, desipuit, ideoque Thomam occidit; in cuius
nece non tam Thomæ, quam sibi ipsi, totique
Angliæ caput amputavit. Insipientes ministri fuere
Eusebii Constantino, Valens et Ursatius Ariano
Constantio, Eutropius Arcadio, Maximus Juliano,
Wolsæus Henrico VIII Angliæ regi, qui proinde
iram regem incurerunt, misereque perierunt.
Memorabilis est sententia Homuli Senatoris Romi-
ceni dicentis, « optare se potius malum principem,
qui bonos haberet consiliarios ac amicos,
quam bonum, qui malos haberet, quibus admi-
nistrationem committeret. » Hæc enim magis ab
eis quasi administris pendet, quam ab ipso prin-
cipe: hi quoque, si boni sunt, principem bonum
efficiunt. Ita Fulgosius, lib. VII, cap. II. Alfonsus
Aragonum rex dictabat, « regum consiliarios ut
reges esse, aut regum animos habere oportere. »
Idem suadentibus Cathalanis, ut Alfonso filio
adolescens septem daret gubernatores sapientes,
justos et integros, respondit: « Si horum
non dico septem, sed unum tantum dederitis,
continuo illi et regimen et regnum ipse facile
concesserim. » Ita Æneas Sylvius et Panormita-
nus, lib. II. *De Gestis Alfonsi*. « Pyrrhus » Epiri
rex, ait Plutarchus in ejus Vita, « profitebatur
urbes plures per Cineam oratione, quam armis
a se subactas. Habebat eum in honore, ejusque
utebatur maximis in rebus opera, » juxta illud
Euripidis: « Omne id expugnare verba compta,
ferrum quod minax possit. » Hic est ille Cineas
qui, præmissis a Pyrrho, sermone suo sapienter

et deserto populo quoslibet Pyrrho devinebat et subiciebat, qui tandem Pyrrhi dominandi libidinem sapienter et modesto redarguens: « Quid, ait, faciemus, o Pyrrhe, capta Italia? Siciliam invademus, » ait Pyrrhus. « Quid post captam Siciliam? » inquit Cineas: « Africam et Carthaginem tentabimus, » ait Pyrrhus. « Quid post Africam? » egerit Cineas. « Ubi rerum potiti erimus, quid tum? » Subridens Pyrrhus: « In otio, inquit, vivemus, bone vir, comptabimus quotidie, et multis inter nos sermonibus oblectabimur. » Tum opportune Cineas: « Et nunc, inquit, quid obstat quominus comptemus, et otium inter nos traducamus, cum jam teneamus hæc, et citra negotium ad manum sint, que per sanguinem, per multos sudores, per discrimina pellituri sumus, multasque calamitates allaturi alius et accepturi? Annon hoc sapiens consilium? felix fuisset Pyrrhus, si illi obsecundasset; sed libido regnandi eum transversum egit et perdidit, ut Romanis preda factus sit.

Porro Septuaginta explicant quis sit intelligens minister, dum addunt: « Acceptus est regi minister intelligens, sua autem agilitate aufert ignominiam, » q. d. Intelligens minister ideo gratus est regi, quia sua agilitate, id est sedulitate, solertia, gratia, celeritate illico expedit, quod ei a rege demandatum est. Unde auctor *Catena Græcæ* legit: « Sua namque versutia et agilitate et medio tollit ignominiam. » Græce enim est *ελεγεστια*, id est versutia, agilitas, qua se quis in omnes partes vertit et versat, ut rem conficiat. Unde *ελεγεστια* est bene retortus, tortilis, volubilis, agilis, versatilis, itaque errorem illico corrigens; qualis fuit Ulysses, qui se in omnes hominum formas et mores transformabat. Unde ab Homero vocatur *πολυτροπος*, id est multiformis, multimodus, multivarius; et tales debent esse legati et ministri prin-

cipum, ut pro re nata scient se vertere in omnes formas et rationes, pro loco, personis et temporibus opportunas, quibus negotia sibi commissa transigant, et errores commissos corrigant.

Porro Auctor *Catena Græcorum* hanc mystico refert ad penitentiam, qua penitens et respiscens a peccato convertitur ad Deum, ejusque exempla dat SS. Petrum et Paulum: « Talis est *ελεγεστια*, inquit, hoc est facillis felicisque conversionis, minister erat Paulus; siquidem zelum quo flagrabat, sed non secundum scientiam: celesti Numine tactus repente permulavit in eum qui erat secundum scientiam. Talis etiam minister erat Petrus; nam Dominum ter inficiatus, toto animo rursus ad penitentiam conversus, a fœda illa negationis labe non modo sese expedivit, verum etiam illustrior, Deoque quam antea erat cærior evasit. »

Pro posteriore autem versus parte sive antitesi Septuaginta vertunt, *ira perdit etiam prudentes*, quasi ad verbum ex Hebræo vertant, *ira est pudentia faciens*, id est perdens, scientiam: nec enim stulti pudentiam, utpote qui probris rebusque pudentis pleni, frontem perfricauerunt ac pudere dediderunt; imo in pudoris sensu dedoluerunt.

Tropologicæ, si rex querit ministros intelligentes, et odit insipientes, quanto magis Deus qui est Rex regum? Unde S. Ambrosius in *Psal. cxviii*, octon. 6: « Plurimarum, inquit, operationum solertes ministros habet. Iidem piscatores, iidem etiam venatores sunt atque messores. » Hi sunt Apostoli Apostolicæ doctores et predicatoris, qui omnem solertiam adhibere debent in captandis animis, quam piscatores adhibent in capiendis piscibus, venatores in capiendis avibus et feris, messores in messe colligenda, uti pulchre docet S. Basilus, homil. in illud, *Attende tibi*.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Responsio mollis et lingua sapientis gratiæ, victima impiorum ingrata, omnia Deo nota, cor gaudens floridum, dies pauperis mali, secunda mens bona, vocari ad olera cum charitate, vir iracundus rixosus, laus patientis, iter pigrorum, domus superbiorum, fide et misericordiâ purgantur peccata, de abijcitur disciplina, laus timoris Domini et humilitatis.

1. Responsio mollis frangit iram: sermo durus suscitât furorem. 2. Lingua sapientium ornat scientiam: os fatuorum ebullit stultitiam. 3. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos. 4. Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata est, conteret spiritum. 5. Stultus iridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet. In abundanti justitia virtus maxima est: cogitationes autem impiorum eradicabuntur. 6. Domus justî plurima fortitudo, et in fructibus impij conturbatio. 7. Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit. 8. Victimæ impio-

rum abominabiles Domino, vota justorum placabilia. 9. Abominatio est Domino via impij: quæ sequitur justitiam, diligitur ab eo. 10. Doctrina mala deserit viam vitæ: qui increpationes odit, morietur. 11. Infernus et perditio coram Domino: quanto magis corda filiorum hominum? 12. Non amat pestilens eum qui se corripit, nec ad sapientes gratatur. 13. Cor gaudens exhilarat faciem: in merore animi deiecit spiritus. 14. Cor sapientiæ gratatur doctrinam, et os stultorum pascitur imperitia. 15. Omnes dies pauperis, mali: secunda mens quasi jure convivium. 16. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles. 17. Melius est vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum saginatum cum odio. 18. Vir iracundus provocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas. 19. Iter pigrorum quasi sepes spinarum: via justorum absque offendiculo. 20. Filius sapiens lætificat patrem, et stultus homo despicit matrem suam. 21. Stultitia gaudium stulto, et vir prudens dirigit gressus suos. 22. Dissipantur cogitationes ubi non est consilium: ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur. 23. Lætatur homo in sententia oris sui; et sermo opportunus est optimus. 24. Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo. 25. Domus superbiorum demolietur Dominus, et firmos faciet terribilioribus. 26. Abominatio Domini cogitationes malæ, et purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo. 27. Conturbat domum suam qui sectatur avaritiam: qui autem odit munera, vivet. Per misericordiam et fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis a malo. 28. Mens justî meditatur obedientiam: os impiorum redundat malis. 29. Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudiet. 30. Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat ossa. 31. Auris, que audit increpationes vitæ, in medio sapientium commorabitur. 32. Qui abijcit disciplinam, despiciat animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. 33. Timor Domini, disciplina sapientiæ: et gloriâ præcedit humilitas.

1. RESPONSIO MOLLIS FRANGIT IRAM: SERMO DURUS SUSCITAT FUREM. — Hebraice, *responsio tenera reverti facit* (reducit, retrahit) iram: *verbum doloris* (id est pungens, dolore afficiens) *ascendere facit furorem*; ira enim quasi flamma ex corde et felle, per inflammationem spirituum et sanguinis ascendit in caput et nares, easque accendit; unde Hebræum *קח אפי* faciem et nares ac iram, que in naribus et facie emicat, significat. Ita Aben-Ezra. Septuaginta, *responsio submissa avertit furorem, sermo autem tristis suscitât iras*.

Pro mollis hebraice est *יך רח*, id est *tenera*; Septuaginta, *submissa*; Theodotion, *delicata*; Tigurina, *mitis*.

Pro sermo durus, hebraice est *verbum doloris*; Septuaginta, *sermo tristis*; Aquila, *asperus*, id est durus; Symmachus, *asperus*, id est *crudax*; Theodotion, *asperus*, id est *molestus*; Pagninus, *dolore afficiens*; Tigurina, *asper*; Vatablus, *atrox*; Syrus, *verbum asperum avertit iram*; et *verbum asperum suscitât furorem*; Arabicus, *ira perdit sapientes, et responsio bene morata repellit iram*; et *verbum acutius extollit ambitiones iræ*.

Sensus est, ait R. Levi, q. d. Mollis responso sedabit quis indignationem, qua alter in eum effervescebat; et contrario aspero sermone qui placido bilem movebit, ejusque furorem contra se suscitabit et accendat. Simile est in natura. Sicut

enim vis trimenti, puta glandis plumbeæ, quam pulvis accensus et scilicet ejaculatur, refringitur, dum molli lana excipitur: ibi enim suam vim ponit, impetumque sedat per mollitiem lanæ; et sicut fulmen re molli, ut stipula, exceptum solvitur et evanescit; sic incidit in rem duram, ut in ossa, ferrum, æs, aculitur eaque diffringit: sic pariter ira alterius infringitur response leni, dura vero exacerbatur et sævit. Insignis sententia est, ait Jansenius, artem docens quæ indomita alioqui fera cicuretur et mansuescat. Et quis, inquit, irato suaviter et benigne respondeat, comiter et honorifice eum compellens, et placidus utens verbis, hujusmodi mollis responso frangi accensam aut commotam iram. Exemplum habemus in Abigail. Contra, sermo durus, hoc est acerbus, etiam jaentem et sopitam iram sic suscitât, ut furor fiat. Mollis enim responso, minuit iram materiam, e contra sermo durus auget; ejus exemplum habemus in Roboam. Ira enim nascitur ex superbia alterius, aut injuria vera vel reputata. Superbia irati frangitur humilitate humilique responso; injuria pariter submissione mitique responso, qua quis se irato quasi subijcit et subternit, domatur et vincitur. Tunc enim iratus et injuria affectus videtur ultionem peregrisse, et honorem suum recuperare, cum reum vel anulum sibi subjectam et quasi supplicem aspiciat. Rur-